

- Ограничение свободы выражения мнений: несмотря на формальные гарантии свободы слова, в Казахстане сохраняются случаи преследования журналистов, активистов и правозащитников. Ограничение свободы прессы и вмешательство властей в деятельность НПО остаются серьезными препятствиями на пути развития гражданского общества.

- Политический контроль: несмотря на наличие множества политических партий и общественных движений, политическая конкуренция в Казахстане ограничена. Это сказывается на возможностях реального воздействия граждан на принятие государственных решений.

- Необходимость развития правового сознания: важным аспектом является повышение правовой грамотности граждан и укрепление институтов гражданского общества через развитие механизмов защиты прав и свобод личности.

Формирование гражданского общества в Казахстане — это длительный процесс, включающий как правовые, так и культурные и социальные преобразования. Развитие гражданского общества требует не только изменений в законодательной сфере, но и в политической культуре и общественном сознании. Казахстан, несмотря на достигнутые успехи, сталкивается с рядом проблем, которые требуют комплексного подхода для их решения. Только при условии обеспечения прав и свобод граждан, а также укрепления институтов гражданского общества возможно создание устойчивой демократической системы.

Таким образом, подводя итог теории о гражданском и правовом государстве, основным содержанием которых является суверенитет народа, его естественная свобода и права. Главной силой в формировании этого состояния является человек. Поэтому государство и право должны развивать демократию и вовлекать население в управление всеми сферами жизни общества. Становлению гражданского общества и правового государства в Казахстане должны служить лучшие образцы политической культуры казахского народа. В период исторического развития казахского этноса регулярно применялись различные законы, направленные на регулирование и совершенствование общественных отношений. Различные мыслители казахского этноса высказывали полезные идеи и представления о необходимости установления права в стране.

Список литературы.

1. Конституция Республики Казахстан <http://online.zakon.kz> 30 августа 1995 года (с изменениями и дополнениями от 10.10.2017 года).
2. О проекте Указа Президента Республики Казахстан "Об утверждении Концепции развития гражданского общества в Республике Казахстан до 2025 года" (<https://adilet.zan.kz/> от 2 июня 2020 года № 341).
3. Цицерон Марк Туллий. О законах. — М.: Наука, 1966. — С.
4. Руссо Ж.Ж. Трактаты. — М.: Наука, 1969. — С.
5. Локк Дж. Два трактата о правлении. Сочинения: В 3 т. — Т. 2. — М.: Наука, 1988. — С.
6. Монтескье Ш.Л. Заңдар рухы туралы. — Алматы: Ғылым, 1999. — 298-б.
7. Хропанюк В. Н. Теория государства и права: учебное пособие для высших учебных заведений / Под ред. профессора В. Г. Стрекозова. — М., 1998. - 377 с.

Мақышева Ф.

ҚарУ мемлекет және құқық теориясы мен тарихы кафедрасының магистранты,

Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы

(Ғылыми жетекші: А.И. Бирманова, Phd докторы, қауымдастырылған профессор

ҚарУ, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы)

МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ НЫСАНЫНЫҢ КӨРІНІСІ МЕН СИПАТЫ

Мемлекет пен құқықтың даму тарихында мемлекет формалары туралы жүздеген түрлі ойлар мен пікірлер пайда болды. Бұл мәселені шешудің әртүрлі тәсілдері мен нұсқалары ұсынылған. Ежелгі Греция мен Римде философтар мен заңгерлер мемлекет формасы деген не, мемлекеттің қандай формалары бар, олар бір-бірінен қалай ерекшеленетінін түсіну үшін әртүрлі, қарама-қайшылықты пікірлер айтты. Мемлекет формасының мәселелерін зерттеу тек теориялық қана емес, сонымен бірге маңызды практикалық-саяси мәнге ие. Мемлекеттік басқарудың тиімділігі, Үкіметтің беделі мен тұрақтылығы, елдегі заңдылық пен құқық тәртібінің жағдайы мемлекеттік биліктің қалай ұйымдастырылуына және іске асырылуына байланысты. Сондықтан мемлекет формасының проблемасы өте маңызды саяси аспектке ие. Мемлекет нысаны – мемлекеттік биліктің жоғарғы органдарын құру және ұйымдастыру тәртібін, мемлекеттің аумақтық құрылымын, сондай-ақ билікті жүзеге асырудың әдістері мен әдістерін көрсететін мемлекеттің сыртқы белгілерінің жиынтығы.

Басқару нысаны мемлекеттік-ұйымдасқан қоғамда мемлекеттік билікті кім және қалай басқарады, онда мемлекеттік билік құрылымы (мемлекеттік органдар) қалай ұйымдастырылған және жұмыс істейді деген сұраққа жауап береді. Кез келген мемлекет оның мәні, мазмұны мен формасының бірлігі болып табылады. Оның белсенді жұмыс істеуі үшін оның механизмінің сапалы және үйлесімді жұмыс істеуі үшін нақты ұйымдастырылған мемлекеттік билік қажет.

Мемлекеттің формасы көбінесе елдегі саяси күштердің арақатынасына байланысты, әсіресе оның пайда болу кезеңінде. Ерте буржуазиялық төңкерістер (мысалы, Англияда) буржуазия мен феодалдар арасындағы ымыраға әкелді, нәтижесінде конституциялық монархия болды. Конституция жас буржуазияның, монархияның-феодалдардың талабына жол берді. Мемлекеттің формасына ұлттық құрам, тарихи дәстүрлер, елдің аумақтық өлшемдері және басқа факторлар әсер етеді [1;86].

Монархиялық басқару формасы (грек. monarchia-дара билік) – толық мемлекеттік билік бір адамның-монархтың (патша, шах, император, сұлтан және т.б.) қолында шоғырланған басқару нысаны. Заң шығарушы және көп жағдайда атқарушы билікті, сот төрелігін және жергілікті өзін-өзі басқаруды бақылайды.

Басқарудың бұл түрі б.з.д. 4-3 мыңжылдықтың басында пайда болды, алғашқы қауымдық жүйенің ыдырауы нәтижесінде әлеуметтік билік әскерлермен, діни қызметкерлермен және т.б. басшылармен тығыз орталықтандырылған билік құру және басқару мәселелерін өз бетінше шешу ниетінен туындады. Мұндай тік билік жер иелерінің, қолөнершілердің және көпестердің мүдделеріне жауап берді, даулы немесе өндірістік мәселелерді тез шешуге мүмкіндік алды.

Монархияның белгілері:

1. монарх билеуші өкіл ретінде билікке ие әулет өмір бойы және мерзімсіз сайлау мүмкін;
2. мемлекет бүкіл халықтың атынан ұлттың "әкесі";
3. мемлекеттік билікті толығымен бір қолға шоғырландырады;
4. монарх өз қызметінің нәтижелері үшін нақты заңды жауапкершілікке ие емес.

Аталған белгілер басқарудың типтік, идеалды монархиялық формасы үшін қажет. Олар анық немқұрайды және шексіз емес. Қатынастардың әртүрлі ерекшеліктеріне байланысты шектеулі және шексіз монархиялардың әртүрлілігін анықтайды.

Монархияның түрлері:

а) жоғарғы мемлекеттік билік заң бойынша бір адамға – патшаға, императорға тиесілі шексіз монархиялар. Оларға феодализмдегі деспотикалық және теократиялық құл монархиялары және абсолютті монархиялар жатады. Оларға мыналар жатады: Сауд Арабиясы, Оман, Катар, Бахрейн, Кувейт;

б) монархтың билігі өкілетті органмен айтарлықтай шектелген. Мұндай монархиялар дуалистік болып бөлінеді, онда билік монарх пен Парламент арасында бөлінеді [2,47].

Бұл өтпелі, абсолютті және парламенттік монархиялар арасындағы аралық (Бутан, Бруней, Тонго, Марокко, Кувейт, Иордания және т.б.) және Парламент пен Үкіметпен шектелген парламенттік монархтың күші. Оларда Үкіметті Парламент сайлауда жеңіске жеткен партияның өкілдерінен құрады, монархтың құлауы тиісті министр — Үкімет мүшесінің (Англия, Дания, Бельгия, Жапония және т.б.) келісімімен ғана заңды күшке ие болады.

Республика (лат. *respublica*-халық ісі) - мемлекеттік билікті халық белгілі бір мерзімге сайланған өкілді органдарға беретін басқару нысаны. Ол алғашқы қауымның ішкі әлеуметтік-топтық өзін-өзі ұйымдастыруы негізінде өсті, онда жедел басқаруды жүзеге асыратын жалпы жиналыс пен кеңес әскери қызметкерлер мен түрлі шенеуніктерді қызметке қабылдай отырып, шетелдіктер мен құлдарды басқаруға жол бермей, билікті ұйымдастыру функцияларын өз мойнына алды.

Парламенттік республиканың кемшіліктері бәсекелес партиялардың толық жағдайымен және Үкіметтің тұрақсыздығымен байланысты. Сонымен қатар, дамымаған партиялық жүйенің өзінде де бірнеше партия парламенттік көпшіліктің авторитарлық режимін орната алады.

Президенттік республикада билік дуалистік сипатқа ие. Ол Парламент пен Президентке бағытталған. Парламент заң шығарушы билікке ие. Сонымен қатар, президент мемлекет басшысы ретінде (сондай-ақ сайланған халық) заң шығарушы (заң шығару бастамасына veto құқығы, Парламент қабылдаған заң, жарлықтар қабылдау) және атқарушы салада да үлкен өкілеттіктерге ие. Ол атқарушы биліктің басшысы ретінде Үкіметті құратын министрлерді тағайындайды, бірақ Парламент алдында жауап береді. Осылайша, саяси тұрақтылықтың үлкен дәрежесі белгіленеді.

Президенттік республиканың кемшіліктері заң шығарушы, атқарушы биліктің қақтығысынан туындаған Конституциялық дағдарыстың мүмкіндігімен, сондай-ақ президенттік биліктің авторитаризм тенденциясымен байланысты. Қазіргі уақытта президенттік және парламенттік республиканың (Франция, Финляндия) және монархияның (Малайзия), абсолютті және шектеулі монархияның (Кувейт) аралас басқару формалары таралды. Орталық Азия мемлекеттерінің (Тәжікстан, Өзбекстан, Қырғызстан және т.б.) басқару нысаны да белгілі бір ерекшелікпен ерекшеленеді.

Мемлекеттік басқаруды демократияландыру процесі кезең-кезеңімен жүруде. Дегенмен, қазіргі жағдайда халықты ақпараттандыру, мемлекет алдында адам құқықтарының халықаралық қадір-қасиетін тани білу қажет. Бұл жұмыс тек мемлекеттік аппарат кадрларын ғана емес, бүкіл халықты тәрбиелеу мен оқытумен байланысты. Сайып келгенде, қазіргі жағдайда басқаруды демократияландыру мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігін арттырудың басты тәсілі болып табылады.

Республика (грек сөзінен *GES-ic, publica* - қоғамдық іс, мемлекет) – бұл мемлекеттік билік белгілі бір мерзімге сайланған билік органдарына тиесілі басқару нысаны. Жалпы, республикалық басқару нысаны:

- жеке, дара және алқалы мемлекет басшысының болуы;
- мемлекет басшысын және өзге де жоғары мемлекеттік билік органдарын нақты мерзімге сайлау;
- мемлекеттік билікті өз еркімен емес, халықтың қалауымен жүзеге асыру;
- мемлекет басшысының Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген;
- жоғары мемлекеттік билік шешімдерінің міндеттілігі.

Республикалық басқару формасы – ұжымдық басқару. Барлық жоғары мемлекеттік органдарға әртүрлі жиналыстарға, кеңестерге және т.б. сәйкес келетін белгілі бір өкілеттіктер ғана беріледі және заңға сәйкес оларды орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін жауапкершілік жүктеледі. Жоғары билік органдарының заң шығарушы, өкілді органдар қабылдаған шешімдері көп жағдайда ұзақ мерзімді дайындықтан өтеді, тиісті тәртіппен талқыланады, сараптамадан өтеді, кейде практикалық түрде тексеріледі. Шешім қабылдау, өз

кезегінде, дауыс беру арқылы жүзеге асырылады. Шешімдер, егер оларға көпшілік дауыс берсе, қабылданды деп есептеледі [2,49].

Сонымен қатар, қазіргі мемлекеттерде мемлекет басшысының билігі маңызды рөлдердің бірін атқарады. Биліктің бөлінуі, біріншіден, әр билікке жүктелген міндеттемелерді тиімді шешуге, екіншіден, монополистік билік жағдайында орын алуы мүмкін билікті теріс пайдаланудың алдын алуға, үшіншіден, мемлекеттік органдардың қызметін бақылауға мүмкіндік береді.

Республиканың монархиядан тағы бір айырмашылығы биліктің қалыптасу жүйесінде. Шын мәнінде, республика барлық жоғары мемлекеттік органдарды халық сайлайтын немесе ұлттық өкілді органдар құратын басқару нысаны. Әр түрлі мемлекеттерде сайлау жүйесі әртүрлі, бірақ мемлекеттік органдарды құруға қатысу міндетті шарт болып табылады. Республикада билік органдары белгілі бір мерзімге сайланады.

Өзінің өмір сүруінің тарихи кезеңі бойынша республикалар ортағасырлық (феодалдық), буржуазиялық, оларға ежелгі (мемлекет-полис Рим және т.б.), Италиядағы (Венеция, Флоренция), Нидерландыдағы (Новгород, Псков) сауда-өнеркәсіптік республикалар жатады. Құлдық қоғамда республикалық басқару формасы болғандығы белгілі, бірақ сонымен бірге республика әртүрлі жолмен қалыптасты. Әдетте, бұл құл иелерінің басым таптарымен белгіленді, тіпті басқа ерікті азаматтар мемлекеттік органдарды құруға және олардың қызметіне қатысты.

Феодалдық қоғамда монархиялық басқару формасы басым болды, бірақ онымен бірге республика да болды. Сауданың дамуымен кейбір ортағасырлық қалаларда республикалық басқару формасы қалыптаса бастады. Қала республикалардан үлкен ақшаға тәуелсіздік, өзін-өзі басқару құқығын алды. Олардың басында әдетте халықтың бай бөлігінің өкілдерінен тұратын қалалық кеңестер тұрды. Олардың қуаты саудаға, жерге, үйге негізделген. Өз байлықтарына сүйене отырып, олар қаладағы саяси билікті өз бетінше басқаруға мүмкіндік алды (XII - XIII ғғ.).

Қазіргі уақытта буржуазиялық мемлекеттерде парламент бұл жоғарғы заң шығарушы орган. Парламент Англияда, Канадада, Францияда, Үндістанда, Бельгияда, Жапонияда және басқа елдерде заң шығарушы орган ретінде қолдана бастады. Латын Америкасы елдерінің бірінде Конгресс ұғымы оларға қатысты қолданылады. Қазіргі уақытта заң шығарушы органның атауы әлемнің елдерінде әр түрлі қолданады. Буржуазиялық парламент – бүкіл республикада жұмыс істейтін сайланбалы орган. Басқарудың республикалық формасының ерекшеліктері әртүрлі факторларға, әсіресе жоғары өкілді органның қалыптасу механизміне әсер ететін сайлау жүйесімен тікелей байланысты. Буржуазиялық республикалар саяси жағдайда пайда болады. Алғашқы буржуазиялық мемлекет Үндістанда 1692 жылы құрылды.

Буржуазиялық елдерде басқарудың республикалық формасының әр түрі парламентаризмді ұстанады. Парламентаризм идеясы биліктің бөліну теориясымен тығыз байланысты. Билікті жаулап алғаннан кейін буржуазия биліктің бөліну теориясына аз көңіл бөледі, ал XX ғасырда ол халықтың егемендігі тұжырымдамасына сүйене отырып, одан бас тартады. Барлық жоғары мемлекеттік органдар арасында өкілеттіктерді бөлу қажеттілігі билікті бөлу тұжырымдамасын жүзеге асыруға әкелді. Жекелеген ойшылдар ерте және орта ғасырларда әртүрлі мемлекеттік органдар арасындағы мемлекеттік билік функцияларын ажырату тұрғысынан билікті бөлу қажеттілігі туралы айтты.

Парламентаризм – халықтың өкілді жүйесі жүзеге асырылатын мемлекет ұйымының жалпы атауы. Бұл жүйе XVIII ғасырда өнеркәсіптік буржуазияның күшін шоғырландырумен туындайды. XX ғасырға дейін парламентаризмдік басқару формасы Парламентаризмнің мемлекет өміріндегі маңызды рөлімен сипатталды. Ол заң шығару қызметін жүзеге асыра отырып, мемлекеттік органдардың қызметін үйлестірді. Бірақ, монополистік капиталды бекіту, әлемдегі ауқымды бәсекелестіктің өсуіне байланысты экономикадағы өзгерістер парламентаризмнің мемлекеттік билікті ұйымдастыру нысаны ретінде экономикалық алғышарттың маңыздылығын алуға әкелді. Монополистік буржуазия үшін республиканың

басқа түрі - Президенттік өз орнын ала бастады. Президенттік республиканы XX ғасырдың екінші жартысында буржуазия белсенді қолдана бастады.

Республикалық басқарудың бірнеше негізгі түрлерін ажыратуға болады. Өз кезегінде олар мемлекеттік құрылым түрінде бөлінеді:

- парламенттік;
- президенттік;
- аралас (жартылай президенттік).

Үкімет өз қызметі үшін Парламент алдында ұжымдық жауаптылықта болады. Ол парламентте көпшілік дауыс алғанға дейін билікте қалады. Парламент мүшелерінің көпшілігі сенім қалдырса, үкімет биліктен кетеді немесе Мемлекет басшысы арқылы Парламенттің таратылуына және мерзімінен бұрын парламенттік сайлауды тағайындауға ұмтылады.

Әдетте, мұндай республикада Мемлекет басшысын Парламент немесе арнайы құрылған парламенттік алқа сайлайды. Мемлекет басшысының Парламентті тағайындауы атқарушы билікті парламенттік бақылаудың негізгі түрі болып табылады. Қазіргі мемлекеттерде мемлекет басшысын тағайындау тәртібі әртүрлі. Мысалы, Италияда Республика Президентін екі палатаның мүшелері өздерінің бірлескен отырысында сайлайды, онда облыстық кеңес сайлаған әр облыстан үш депутат қатысады. Ал Германияда президентті Бундестаг мүшелері мен жер ландтагтарынан тұратын Федералды Жиналыс сайлайды. Мемлекет басшысы парламенттік республикаларда декреттер шығаруға, үкімет басшысын тағайындауға құқылы және әскери күштердің Бас қолбасшысы болып табылады [3;65].

Үкімет басшысы (премьер-министр, министрлер кеңесінің төрағасы, канцлер) әдетте Президент болып сайланады. Ол өз кезегінде өзі басқаратын үкіметті құрады және өз қызметінде Парламент алдында жауап береді. Парламенттік республиканың маңызды белгілерінің бірі Үкіметтің мемлекетті басқаруды Парламенттің сенімі болған жағдайда ғана жүзеге асыруға өкілеттігі болуы болып табылады.

Парламенттің негізгі қызметі заң шығарушы және атқарушы билікті бақылау болып табылады. Парламенттік нысандағы мемлекеттік басқаруды қоғамдық өмірде демократияны, жеке адамның бостандығын қамтамасыз ететін, құқықтық заңға негізделген адамзат қоғамы үшін әділ жағдай жасайтын жоғары мемлекеттік органдардың құрылымы ретінде қарастыруға болады. Парламенттік республикаларға Германия, Италия (1947 жылғы Конституция бойынша), Австрия, Швейцария, Исландия, Ирландия, Үндістан және басқа да елдер кіреді.

Президенттік республика – парламентаризммен қатар президенттің қолында Мемлекет басшысы мен Үкімет басшысының өкілеттіктерін шоғырландыратын мемлекеттік басқару нысаны. Президенттік республиканы сипаттайтын белгілерге мыналар жатады:

- Президент сайлауы мен Үкіметті жасақтаудың парламенттік емес әдісі;
- Үкіметтің Парламент алдында емес, Президент алдындағы жауапкершілігі;
- Мемлекет басшысының өкілеттігі парламенттік республикаға қарағанда әлдеқайда кең.

Америка Құрама Штаттары классикалық президенттік республика ретінде әрекет етеді. АҚШ-тағы республикалық басқару формасы президенттік республика түрінде жүзеге асырылды: Республика Президенті – Мемлекет және Үкімет басшысы; Үкімет Конгресс алдында жауап бермейді; Президенттің Конгресс палаталарын таратуға құқығы жоқ.

Атқарушы билікті Президент жүзеге асырады. Оның тікелей қарамағында мемлекеттік басқарудың барлық аппараттары, министр, көптеген ведомстволардың басшылары және т.б. Республика Президенті мен атқарушы мемлекеттік аппарат АҚШ-тағы президенттік билікті құрайды. Президент Министрлер Кабинетінің әкімшілігін, атқарушы басқармаларын құрады.

Президенттік республиканың басқа моделі ретінде Президент мемлекет басшысы болып табылатын басқару формасының құрылымын азайтуға болады, бірақ бұл мәртебе Үкімет басшысы мәртебесімен біріктірілмейді. Мұндай жағдайларда Президент Конституцияда бекітілген өкілеттіктерді бөлумен қатар, Президент жанындағы органдар мен Конституция кепілгерінің, Мемлекет басшысының өкілеттіктерін орындауға қатысатын қоғамдық ұйымдар жүйесін қалыптастырады. Осыған сәйкес, Президенттік республикада

конституциялық заңдылық сақталған жағдайда, Үкімет тұрақты, ал Парламент неғұрлым нақты өкілеттіктерге ие болады.

Іс жүзінде басқарудың аралас формасы кейде кездеседі, яғни президенттік және парламенттік билік олардың үйлесімін тапқан парламенттік-президенттік басқару формасы. Мысал ретінде Арменияны келтіруге болады, онда 1995 жылғы 5 шілдеде қабылданған Негізгі Заң аралас сипаттағы республикалық басқару формасын бекітті, өйткені президенттік республиканың белгілері байқалады (Мемлекет басшысы жалпыға бірдей тең тікелей сайлау құқығы негізінде жасырын сайланады және ол үкіметті тағайындайды) және парламенттік республика (Үкімет Ұлттық жиналыс алдында жауап береді). Басқарудың республикалық формаларының жоғарыда аталған модельдері, олардың әртүрлі факторларға тәуелділігіне қарамастан, абстрактылы бағалана алмайды [4;128].

Республиканың мемлекеттік органдарын белгілі бір мерзімге сайланатындар құрады. Республика белгілеріне:

- билікті сайлау;
- белгілі бір уақытқа ғана сайлау;
- сайлаушылардың еркіне тәуелділік.

Мемлекеттегі адамдар мен басқару органдарын адамдар белгілі бір кезеңге сайлайды. Республикада сайланбаған қызметкерлер мен органдар болмайды. Республиканың бірінші түрі – Греция, Афина Республикасы.

Ежелгі республиканың ақсүйектер түріне Рим және Спарта Республикасы жатады. Орта ғасырларда республика өте сирек кездеседі, негізінен бұл республика-қала (Псков, Новгород, Тремен, Любек, Венеция, Флоренция).

Президенттік басқару формалары әр елде әр түрлі. Президенттік басқаруға тән келесі белгілерді ажыратуға болады:

1. Президентті Парламентсіз сайлау және үкімет құру тәсілі;
2. Үкімет Парламенттің алдында емес, Президенттің алдындағы жауапкершілік;
3. Парламенттік республикадан айырмашылығы, мемлекет басшысы тиесілі көбірек өкілеттіктер.

Қазіргі уақытта президенттік Республика мемлекеттік басқару нысаны ретінде таныла алмайды, өйткені Қазақстан Республикасындағы парламентаризммен қатар ол Президенттің қолына Мемлекет басшысы мен Үкімет басшысының өкілеттіктерін жинайды және Парламент депутаттарының мемлекеттік басқару саласындағы үлесі тең деп айтуға болады.

Республика Президенті – халық пен мемлекеттік билік бірлігінің, Конституцияның мызғымастығының, адам және азамат құқықтары мен бостандықтарының нышаны әрі кепілі.

Президенттік республикада Президентті Парламентке тәуелсіз, сайлаушылар алқасы немесе тікелей халық сайлайды және сонымен бірге мемлекет пен үкіметтің басшысы болып табылады. Ол үкіметті өзі тағайындайды және оның жұмысын өзі басқарады. Бұл мемлекетте Парламент Үкіметке сенімсіздік білдіре алмайды, ал Президент Парламентті тарата алмайды. Соған қарамастан, Парламент Президент пен Үкіметтің жұмысын қабылданатын заңдар арқылы және бюджет құру кезінде шектеуге қабілетті, ал басқа жағдайларда Президентті жұмыстан шеттетуі мүмкін (әсіресе егер ол Конституцияны бұзып, қылмыс жасаса). Президент, өз кезегінде, заң шығарушы органның шешіміне вето қолдануға құқылы.

Мемлекет нысаны институтын зерттеу мемлекет және құқық теориясы сияқты пәнді зерделеу кезіндегі басты мәселелердің бірі болып табылады, өйткені мемлекет объектісі оның негізгі сипаттамалары көрінетін мемлекеттің құрылымы (құрылымы) ретінде айқындалуы мүмкін және ол мемлекеттік билікті кешенді жүйеде, халықты аумақтық ұйымдастыруда ұйымдастыру жүйесін қамтамасыз етеді. Мемлекет формасы – оның мазмұнымен анықталған мемлекеттің сыртқы белгілерінің жиынтығы.

Әр түрлі елдерде мемлекеттік формалардың өзіндік ерекшеліктері, сипаттамалары бар, олар әлеуметтік даму барысында жаңа мазмұнмен толықтырылып, өзара байланыс пен өзара әрекеттестікте байытылған. Сонымен қатар, қазіргі мемлекеттердің қазіргі формасы, әсіресе

қазіргі заманғы, ортақ белгілерге ие, бұл мемлекет формасының әр элементін анықтауға мүмкіндік береді.

Осылайша, мемлекет нысандарын таңдау мәселесі мемлекеттің көмегімен өздерінің үстемдігін (көшбасшылығын) ұйымдастыратын, мемлекеттік билікті жүзеге асыратын күштер үшін ғана емес маңызды. Бұл қоғамның барлық әлеуметтік топтары үшін маңызды. Монархия немесе республика, олардың нақты түрлері, біртұтас немесе федералды мемлекеттік құрылым, билікті жүзеге асыру-мемлекеттің нақты нысандарын таңдау Мемлекеттік органдардың жүйесін, олардың ұйымдастырылуы мен қызмет принциптерін анықтайды, осылайша қоғам өмірінде азаматтардың заңды және нақты жағдайында көрініс табады, олардың мүдделеріне әсер етеді.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Базалюк Е. Понятие формы государства // Юрист. – 2000. – №5. – С.86-91.
- 2 Денисов А.И. Сущность и формы государства. – М.: Изд-во: МГУ, 1960. – 160 с.
- 3 Авдеев Д.А. Республиканская форма правления: проблемы классификации и идентификации // Современное право. – 2011. – № 4. – С. 65-70.
- 4 Сумбатян Ю.Г. Монархия – традиционная форма государственности // Вестник Московского университета. Сер. 12. Политические науки. – 2001. – № 1. – С. 128

Мамедов Д.А.

*Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
Юридический факультет, магистрант 1 курса
(Научный руководитель - Ахметова Н.С., к.ю.н., профессор, Карагандинский
университет имени академика Е.А. Букетова, Юридический факультет)*

СОВРЕМЕННОЕ ПРАВО КАЗАХСТАНА И ЕГО ИСТОЧНИКИ КАК ПРЕДСТАВИТЕЛЯ РОМАНО-ГЕРМАНСКОЙ ПРАВОВОЙ СЕМЬИ

Правовая система Казахстана, как и в других бывших советских республиках, переживает коренную трансформацию с начала 1990-х гг. Провозглашенные принципы реформ: идеологический и политический плюрализм, социально ориентированная рыночная экономика, расширение прав и свобод личности и укрепление их гарантий. В этот период наблюдаются различные формы взаимодействия законодательств социалистического права с национальным законодательством РК, аналогичное происходило и с другими постсоветскими республиками. Одной из форм взаимодействия можно выделить рецепцию, когда в новом государстве планомерно восстанавливаются в силе некоторые старые нормы права, можно назвать Постановление Верховного Совета Республики Казахстан от 16 декабря 1991 года «О введении в действие конституционного закона Республики Казахстан «О государственной независимости Республики Казахстан», в котором пункт 2 гласит: «Впредь до принятия соответствующих законодательных и иных нормативных актов Республики Казахстан на ее территории могут применяться нормы законодательства СССР и признанные СССР нормы международного права, поскольку они не противоречат настоящему Закону, иным законодательным и нормативным актам Республики Казахстан» [1, 30].

Также ярко проявилось на данном этапе взаимодействие в форме унификации и гармонизации бывшего законодательства Советского Союза. Конституции союзных республик практически без заметных изменений принимались на основе союзной Конституции. Аналогично создавалось и национальное законодательство. Сейчас процесс унификации национальных правовых систем региона, например, Содружества Независимых Государств, происходит на основе модельных кодексов, других нормативных правовых актов и механизмов.